

Ірина Харченко,
Світлана Русавська

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядається проблема формування мотивації педагогічної діяльності майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Автор досліджує сутність даного поняття, його структуру, аналізує актуальні проблеми формування, а також місце та роль у професійній діяльності вчителів музики та хореографії.

Ключові слова: мотивація, індивідуальність, особистісно-зорієнтований підхід.

Зміни в соціокультурному житті країни, в тому числі й у галузі науки, поява інноваційних освітніх учбових закладів, варіативність учбових програм викликали до життя необхідність творчої особистості вчителя мистецьких дисциплін, здатного пізнавати та перетворювати музично-педагогічну дійсність. Професійна підготовка майбутніх учителів – випускників педагогічних коледжів, як правило, відбувається традиційними методами і не завжди забезпечує необхідний рівень їх підготовки до діяльності. У більшій мірі надається перевага її когнітивному компоненту, не звертаючи належної уваги на проблему формування мотивації до педагогічної діяльності, як одного з аспектів професійного становлення, що й визначило актуальність цієї статті.

Ретроспективний аналіз наукових праць дав можливість зробити висновок, що питання підготовки вчителя у системі вищої освіти займає досить вагоме місце серед вітчизняних та зарубіжних учених, таких, як: О. Абдуліна, М. Александров, В. Безпалько, Ф. Гоноболін, Т. Ільїна, Н. Кузьміна, А. Піскунов, В. Сластенін та ін. Спеціальні дослідження О. Апраксіної, Л. Арчажнікової, Р. Верхолаз, Г. Голик, В. Дряпкі, Л. Коваль, А. Козир, А. Линенко, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін. присвячені підготовці вчителя мистецьких дисциплін. Питання мотивації професійної діяльності розглядають О. Асмолів, Є. Ільїн, Л. Карамушка, А. Леонтьєв, В. Семиченко та ін.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати основні проблеми формування мотивації до педагогічної діяльності в майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

Майбутній учитель мистецьких дисциплін повинен не лише оволодіти необхідними фаховими знаннями й уміннями, а й усвідомити шляхи їх набуття, оволодіти принципами і методами пізнання теорії та практики

своєї педагогічної діяльності. Тільки за таких умов можна виховати вчителя, здатного творчо мислити, самостійно орієнтуватися у найрізноманітніших проблемних ситуаціях педагогічної діяльності, критично їх оцінювати та знаходити швидко й оптимальне рішення.

Педагогічна діяльність учителя мистецьких дисциплін визначається специфікою цих предметів, як видів мистецтва і специфікою кожної окремої дисципліни, яку вивчають у школі. Наприклад, музика має надзвичайно важливе значення у розкритті творчого потенціалу й ідеалів людини. Відтворюючи своїми засобами навколишнє життя, музика вводить людину в певну життєву ситуацію, робить її співучасником, пробуджує відповідні відчуття і переживання [5, 67].

Серед інших різновидів мистецтва музика посідає особливе місце. Вона спроможна розкрити складні духовні процеси свого часу, виконуючи роль найтоншого емоційно-психологічного барометра суспільства; втілює і доносить до нас такі цінності як Віра, Добро, Краса, Любов, що визначають різні форми суспільної свідомості.

Музика є одним із засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю суспільства. В. Сухомлинський писав, що «без музики важко переконати людину, яка вступає у світ у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [7, 553].

Музичне мистецтво є універсальним засобом спілкування. Через художню інформацію воно впливає на учасників навчального процесу. Розв'язуючи різні соціальні завдання, мистецтво є поліфункціональним явищем. Воно виконує комунікативну, виховну, гедоністичну та інші функції [3, 42].

Як зазначає Нечай С., музика має найбільш сильний емоційний вплив на людину, може регулювати фізіологічні процеси в організмі, стимулювати м'язову активність, сприяти підвищенню загального тону, позитивно діє на мовленнєву, рухову, розумову активність. Впливає музичне мистецтво і на психіку, соматіку, душевний стан людини, що стало основою виникнення музикотерапії. Такі особливості музики базуються не лише на вербальному багатоплановому емоційному впливі на особу, а й впливають конкретно з її першоелементів – ритму, мелодії, гармонії, які приникають в глибини психіки [9].

Музична діяльність – це вид естетичної діяльності, яка спрямована на художньо-естетичне сприйняття музичних цінностей. Характеризується відкриттям у музичному явищі нового сенсу його переживання. Музикознавці наголошують, що основу музичної діяльності складає музичне сприймання. Так, О. Ростовський трактує його як процес співучасті і співтворчості, що включає, з одного боку, запрограмованість структури та спрямованості художнього твору, а з іншого – передбачає творчу діяльність слухача.

Поруч із музичним мистецтвом, найдавнішою формою вираження почуттів людини був танець. Хореографічне мистецтво хранить у собі величезний скарб для успішного художнього та морального виховання, воно співвідносить у собі не лише емоційну сторону мистецтва, приносить радість як виконавцю так і глядачу – танець розкриває та формує духовні сили, виховує художній смак та любов до прекрасного.

Викладач мистецьких дисциплін, як і будь-який інший педагог, працює на майбутнє, вкладена ним у свою працю енергія дає плоди лише через деякий час. У процесі становлення особистості майбутнього вчителя важливе місце займає *формування мотивації педагогічної діяльності*, яка визначає його готовність до педагогічної праці. Тому вважаємо необхідним розглянути сутність поняття «мотивація», та ті групи мотивів, які сприяють педагогічній самореалізації.

Як відомо, будь-яка діяльність пов'язана з задоволенням потреб, які, у свою чергу, породжуються певними предметами (матеріальними чи ідеальними) і відповідають цим потребам. За визначенням О. Леонтьєва «предмет діяльності і є її дійсний мотив» [10, 119]. У більш широкому розумінні під мотивом розуміється сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів, пов'язаних із задоволенням певної потреби індивіда, що зумовлюють ступінь проявлення і спрямованість його активності [10, 35].

У процесі діяльності людини виокремлюють дві групи мотивів – це зовнішні і внутрішні мотиви. Так, зовнішні пов'язані з урахуванням різних чинників зовнішнього впливу (мотиви-стимули), які в свою чергу поділяються на позитивні – матеріальні, просування в роботі, схвалення колективу, престиж, та інші, та негативні – покарання, критика, осуд та інші санкції негативного характеру. Внутрішня мотивація – це мотивація, джерелом якої є сама особистість, її внутрішній світ, а саме: морально-духовні характеристики, особливості світогляду, ціннісні орієнтації. Таким чином, внутрішня мотивація на педагогічну діяльність породжується самою людиною, змістом цієї діяльності: її суспільною значущістю, задоволеністю завдяки можливості виявляти в ній творчість тощо. Необхідно підкреслити, що саме внутрішні мотиви стимулюють до удосконалення педагогічної майстерності, до покращення індивідуальних знань та здібностей, що сприяє становленню високоефективного педагога.

Поруч з цим важливо, щоб різні групи мотивів (зовнішні і внутрішні) взаємодоповнювали одна одну. Наприклад, інтерес особистості до професії вчителя музики чи хореографії доповнювався бажанням удосконалити себе, прагненням до професійного зростання, до самоактуалізації в обраній професійній діяльності тощо. Очевидно, що орієнтація особистості лише на один із видів мотивів (зовнішні або внутрішні) здебільшого збіднює особистісне зростання, професійне вдосконалення, а отже стоїть на заваді педагогічної самоефективності. Слід зазначити, що водночас є важливим вміння особистості «визначати на кожному етапі професійного вдоскона-

лення пріоритетність своїх мотивів (який мотив сьогодні є найбільш значущим, а який може «почекати») [2].

Вважаємо необхідним більш детально розглянути мотиви педагогічної діяльності, які, на нашу думку, сприяють успішності професійної діяльності майбутніх учителів мистецьких дисциплін. У цьому аспекті правомірно виділити декілька груп мотивів:

- мотиви, які відображають потребу в тому, що складає зміст професії;
- мотиви, що пов'язані з відображенням деяких особливостей професії в суспільній свідомості (мотиви престижу, суспільної значущості професії);
- мотиви, що виявляють раніше сформовані потреби особистості, що актуалізувалися при взаємодії з професією (мотиви саморозкриття та самоствердження, матеріальні потреби, особливості характеру, звичок тощо);
- мотиви, що виявляють особливості самосвідомості особистості в умовах взаємодії з професією (впевненість у власній особистій придатності, у володінні достатнім творчим потенціалом тощо).

З нашого погляду, вищезначені мотиви пробуджують у студентів бажання самореалізації у педагогічній діяльності, стимулюють прикладати більше зусиль на шляху оволодіння нею.

На нашу думку, серед ознак недостатньо зрілої мотивації педагогічної діяльності є:

- присутність лише несуттєвих, вторинних мотивів щодо самореалізації у професії учителя;
- втрата ціннісних орієнтирів щодо педагогічної діяльності;
- домінування зовнішніх мотивів (заробіток, престиж, пільги) над внутрішніми (прагнення до професійного зростання, до самоактуалізації в педагогічній діяльності);
- незрілість спонукань (нестійкість, неусвідомленість, невпорядкованість);
- конфлікти між окремими спонуканнями, мотивами;
- несприятлива динаміка мотивації, її згасання, втрата інтересу до обраної професії;
- неадекватність мотивації фактичному змісту професійної діяльності, що сприяє виникненню і посиленню «хибних сенсів», нереальних цілей;
- штучне стимулювання інтересу до професії вчителя музики, коли природні стимули втратили силу [10].

Таким чином, становлення успішного, високоефективного вчителя мистецьких дисциплін тісно пов'язане з внутрішніми потребами його самореалізації у професійній діяльності, усвідомленням себе в цій позиції. Так, педагогічна професія потребує від учителя сформованої потреби в ми-

стецько-освітній діяльності, усвідомлення її значення для духовного розвитку суспільства; високого рівня світоглядної, гуманітарної й естетичної культури; розвинутих професійно-педагогічних здібностей, глибоких фахових знань і умінь, досвіду художньо-творчої педагогічної діяльності. Мистецькі потреби студентів виникають і розвиваються в процесі музично-навчальної діяльності, яка завжди повинна базуватись на їх позитивному емоційному ставленні до неї.

Інтерес до мистецько-педагогічної діяльності, який формується у процесі навчання, може перетворитись на необхідну життєву потребу вчителя зазначеної галузі. Нерідко чинником, що пробуджує педагогічні інтереси студентів, стимулює розвиток педагогічних орієнтацій, стає спілкування з викладачем, що володіє різнобічними знаннями, прагне передати свій досвід. Позитивний приклад діяльності суттєво впливає на формування мотиваційної сфери студентів, має опосередкований вплив і на розвиток прагнення майбутніх учителів займатись професійно-педагогічною діяльністю.

Мотивація студентів, яка тісно пов'язана з активізацією музичних, хореографічних та ін. здібностей, є головним спонукальним і психологічним чинником успішного володіння обраним видом мистецтва, тому серед найголовніших завдань викладача є створення умов для формування позитивної мотивації студентів, максимального розкриття їх творчого потенціалу, навчання їх працювати творчо, змістовно, відповідально, ефективно.

Встановлено, що позитивна мотивація забезпечує свідоме прагнення студентів до педагогічних *цілей*. Маючи стійке мотивоване бажання набути конкретних професійних знань, майбутні вчителі під час навчання виявляють наполегливість, цілеспрямованість, ініціативність, інтелектуальну гнучкість, отримуючи при цьому певне задоволення результатами навчання.

О. Морозова виділяє аспекти, які з її погляду є найважливішими для вдосконалення процесу формування мотивації педагогічної діяльності. Головним серед них дослідниця вважає індивідуальність кожного з педагогів (їх освіченість, ерудованість, особиста привабливість, рівень загальної культури тощо). О. Морозова наголошує, що за умови тактовного й справедливого ставлення до студента викладач може стати тим ідеалом, який впливатиме на його індивідуальність, керуватиме його розвитком.

Відомі музиканти-педагоги теж наголошували на ролі індивідуальності викладача в педагогічному процесі. «Індивідуальність педагога може сильно вплинути на індивідуальність учня» [6].

Викладання є двостороннім процесом, в якому відповідальність лягає на педагога; «індивідуальність – це не оригінальність, а природність, життєва правда, простота, доброта, яка випромінюється в небесних гармоніях дивної та неповторної краси її Величності музики» [8].

Отже, індивідуальність педагога визначає стиль його викладання, сутність його методики, що сприяє формуванню мотивації на педагогічну

діяльність у майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

В останній час особлива увага почала приділятися проблемі реалізації у навчально-виховному процесі *особистісно-зорієнтованого підходу* (І. Бех, О. Бондаревська, Д. Зембицький В. Серіков, І. Синиця, В. Фоменко, І. Якиманська, та інші). Як відомо, основним структурним елементом особистісно-зорієнтованого виховання є особистість, яка складається з виконання та проявлення особистісних функцій: «висловлювання своєї думки, визначення цінностей». Щоб реалізувати особистісний підхід у навчанні, останнє повинно стати сферою самоствердження особистості. Необхідно не тільки пояснювати і показувати, як треба діяти, залучаючи студента до відтворення виконавських і творчих дій, головне – формувати в нього прагнення бути неповторною особистістю у мистецтві, відшукувати оригінальне, самобутнє розв’язання творчих проблем.

Особистісно-зорієнтований підхід сприяє створенню максимально сприятливих умов для розвитку й розкриття здібностей студента, враховує його психофізіологічні особливості. Обґрунтування особистісно-зорієнтованого підходу до навчання передбачає використання ідей навчання через взаємодію з іншими; перегляд стилю керівництва навчальним процесом; використання активних методів навчання тощо. У мистецькій педагогіці доцільно вбачати орієнтацію на суб’єкт навчання, тобто в центр навчання ставити особистість, її мотиви, інтереси, потреби, бажання, наміри [4].

Вважаємо, що саме особистісно-зорієнтоване виховання є тією першоосновою, яка спонукатиме студента до самореалізації в обраній професії, а отже й сприятиме формуванню мотивації до оволодіння нею.

Результати аналізу процесу професійного становлення студентів за роки навчання в Інститутах мистецтв дали можливість зазначити, що багато у чому успіх цієї роботи залежить від рівня сформованості мотивації педагогічної діяльності, але сьогодні існує багато нерозв’язаних проблем, розв’язання яких підносить підготовку фахівців на новий сучасний рівень, що відповідає потребам суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барышникова Т. Азбука хореографии. – СПб.: «ЛЮКСИ», «РЕСПЕКС». – 256 с.
2. Карамушка Л. М. Психологічні основи управління в системі середньої освіти: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 180 с.
3. Каган М. С. Лекции по эстетике / М. С. Коган – [изд. 2-е, расширенное]. – изд. Ленинградского университета, 1971. – 776 с.
4. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики : теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] / А. В. Козир. – К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 380 с.
5. Остроменский В. И. Восприятие музыки как педагогическая проблема / В. И. Остроменский. – К. : Музична Україна, 1975. – 195 с.

6. Савшинский С. М. Леонид Николаев. Пианист, композитор. Педагог. / С. М. Савшинский. – М., 1950. – 215 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5-ти томах [том 3] / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – 670 с.
8. Фейгин М. Музыкальный опыт учащихся / М. Фейгин // вопросы фортепианной педагогики : [сборник статей]. – М. : Музыка, 1981. – С. 28–31.
9. Нечай С. Роль музики в соціальній адаптації дітей-сиріт // Мистецтво і освіта. – 2001. – № 1. – С. 39.
10. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность». – К. : Миллениум, 2004. – 521 с.